

Propast engleskih kitolovaca u Daviesovu tjesnacu 1837. i 1838.

Ing. Mirko POSAVEC, Zagreb

Iako se sa sigurnošću može protpostaviti da su se kitolovom bavili još prehistorijski stanovnici Evrope, prema pisanim svjedočanstvima primat u ovom lovu pripada Baskima, koji su na svojim obalama kitove lovili još u XII stoljeću. Dva stoljeća kasnije oni su sa svojim posebnim brodovima-kitolovcima u potrazi za ovim najvećim morskim sisavcima plovili čak do Islanda. Od Baska su u XVII stoljeću kitolov preuzeli Norvežani i Englezi usavršivši tehniku lova i proširivši njegovo područje do Špicberga, Grenlanda i Hudsanova zaljeva u Sjevernoj Americi. Baš ovo potonje područje, ili određenije, Daviesov tjesnac u njemu, postalo je grobnica engleskog kitolova.

U doba jedara kitolov je bio veoma teško zanimanje, povezano s velikim fizičkim naporima i grubim vremenskim prilikama. Potjera za kitovima bile su iscrpljujuće, a oštre hladnoće krajnjih južnih i sjevernih širina često su znale ledom okivati kitolovne jedrenjake, učinivši ih bespomoćnim.

Takva nedaća, uz još mnogo drugih i gorih, kao na pr. brodomol, slab ulov praćen oskudicom i pomorom posade loše opskrbljenih brodova, snašla je tijekom dvaju ekspedicija do Daviesova tjesnaca, god. 1835. i god. 1837. malu kitolovnu flotu s istočne obale Engleske, gdje je ona od polovine XVII stoljeća imala svoje matične luke.

Mnogi od tih brodova, izgrađenih početkom XIX stoljeća, raspolagali su zalihama hrane i goriva tek za vrijeme od 7 do 8 mjeseci, iako su mogli pretpostavljati opasnost da budu ledom zarobljeni kroz čitavu zimu, a to bi značilo da bi njihova ekspedicija mogla potrajati i više od 12 mjeseci. Samo devet godina ranije, god. 1826., londonski je kitolovac DUNDEE bio zarobljen ledom i njegova je posada preživjela samo zato što se opskrblila rezervama hrane s jednog razbi-

jenog holandskog broda. Osim toga, presoljeno i presušeno meso, koje je uživala posada, bez povrća i voća, izazvalo je skorbut koji je upravo desetkovao posadu.

Tako je početkom zime god. 1835. u Daviesovu tjesnacu led okovao 11 brodova. Bili su to ABRAM, DORDON, DUNCOMBE, HARMONY, JANE i WILLIAM TOR, svi iz luke Hull, zatim LADY JANE i GRENVILLE BAY iz Newcastlea, pa NORFOLK iz Berwicka, WIEWFORTH iz Kirkcaldija te MIDDLETON iz Aberdeena. Vijesti o ovoj katastrofi donio je u domovinu brod ALFRED iz Hulla, koji se uspio osloboditi ledenog zagrljaja u listopadu iste godine. Javljeno je da su i tri druga kitolovca, MARY FRANCES, LEE i ISABELA u ledu propala i da su njihove posade preuzeli ostali zaleđeni brodovi.

Panika je zahvatila zemlju, jer se ocjenjivalo da se nijedan od tih ledom okovanih brodova neće moći osloboditi prije ožujka ili travnja iduće 1836. godine. Javnost, rodbine posade i vlasnici nastradalih brodova širom zemlje bili su zaprepašteni i zatražena je pomoć Admiraliteta. Odlučeno je da stradalnicima 6. siječnja 1836. pođe u pomoć sunderlandski kitolovac COVE of CORK pod zapovjedništvom polarnog istraživača Jamesa Rossa. No njegov je brod oštetila oluja pa se morao vratiti i u pomoć krenuti tek mjesec dana kasnije.

U međuvremenu su se posade grčevito borile da spasu svoje brodove i vlastite živote. Mjesecima prije toga one su na svojim, relativno čvrsto građenim jedrenjacima, jurile po ledenim prostranstvima i oko santi za kitovima, stižući tako i do otvorenog mora. U noćnoj tami ili u gustoj magli one bi sidrile brodove ili ih vezivale za ploveće sante očekujući tako poboljšanje vidljivosti. A kad bi nastale tišine, običaj je bio da čamci tegle svoj matični brod. Kad bi, pak, led učinio brod nepokretnim, posada bi silazila na ledenu površinu da orijaškim pilama pokuša prosjeći

kanal do slobodna mora ili pak, da pripremi »ležaj« gdje bi brod mogao nasjesti, siguran od leda. Često se s broda moralo skidati kormilo da ne bude oštećeno ledom, a svi su ti naporni radovi bili izvodeni za olujnih vjetrova koji su brodove i sante sudarali na teškom moru.

U punoj sezoni lova u Daviesovu tjesnacu dnevno se na obzoru moglo zapaziti šezdesetak i više kitolovnih brodova. Veza među njima održavala se pomoću čamaca ili pak pješačenjem preko leda, a na taj se način vršila i dobava hrane, goriva i opreme. Ovi »izletci«, međutim, nisu bili bez opasnosti jer je led često znao iznenada popucati pa se moralo spašavati goli život.

Kako su zimski mjeseci postepeno prolazili, prilike na zaleđenim kitolovcima sve su se više pogoršavale. Ponestajalo je goriva i hrane, a ljudi su postajali sve iscrpljenijima. Vatre su bile smanjene na minimum i služile su samo za kuhanje, iako je temperatura zraka često padala na više od 20°C ispod ništice. Najgore je bilo to što je hladnoća prodirala u unutrašnjost broda kroz spojeve oplata, pa čak i kroz 5 do 8 cm debele daske. Pokrivači posade stoga su se često smrzavali, a i čitavu unutrašnjost broda prekrivao je nekoliko centimetara debeo led. U rijetkim prilikama, kad je i ono malo topline od kuharskih vatara uspjelo stići u nastambe, posljedice od tako nastale vlage bile su nepodnošljive. Zbog nestašice hrane uvedeno je racioniranje pa je svaki čovjek dobio najviše 1,5 kg dvopeka i mesa tjedno. To se meso najčešće upotrebljavalo za kuhanje nekakve bljutave juhe.

Da nevolja bude veća, pothranjeni i iscrpljeni ljudi bili su prisiljeni još i satima crpsti vodu iz broda kad bi se ovom, pri sudaru s ledenom santom rastvarali spojevi oplata. Kobnije od svega, međutim, bila je opća pojava skorbuta među svim posadama. Ta opaka bolest napadala je najprije usta i grlo, onemogućujući uzimanje hrane. Praćena je bila i letargijom pa su bolesnici morali biti stavljeni u postelje. Desetkovana posada još koliko toliko sposobna za rad izložena je na taj način bila još većem naporu radeći uz svoj mornarski još i novi — grobarski posao, bacajući leševe umrlih drugova preko ograde na led. Zaista je to bila okrutna bitka za opstanak!

Stradalnicima se konačno sreća ipak namiješila. Dne 13. siječnja 1836. prvi su se leda oslobodili kitolovci HARMONY, DUNCOMBE i NORFOLK, a uskoro zatim još i 4 druga broda. Svi su se uspjeli vratiti u domovinu s dijelom posada u ledu uništenih 5 brodova. Zarobljeni su još ostali WILLIAM TOR i LADY JANE.

Prilike su na ta dva zoroobljenika na kraju postale očajne, jer, iako su pomoću dva čamca prebacili namirnice s postradalog MARY FRANCES, oni su na se morale preuzeti i 13 preživjelih članova njegove posade te jednog mornara s DORDON-a, uslijed čega su zalihe stale naglo kopniti.

Glad, nepogode i skorbut kosili su ljudske živote na brodu LADY JANE pa je tako samo na dan 19. veljače 1836. umrlo 10 ljudi, dok je većina ostalih bila nesposobna za kretanje. Daljnja dvanaestorica u-

mrla su na povratku kući i kad je brod konačno 12. ožujka stigao u luku Stromness samo je 8 ljudi, uključujući zapovjednika i liječnika, isteturalo ili ispuzalo iz njega na kopno. Ostali su s broda morali biti preneseni u bolnicu gdje ih je uskoro još 5 podleglo, tako da je ukupan broj žrtava s LADY JANE iznosio dvadesetsedam.

U isto vrijeme brod COVE je uzalud tragao u Daviesovu tjesnacu za izgubljenim kitolovcem WILLIAM TOR. Nestali brod nikad više nije pronađen. Nađene su tek tri bačve s njegovim imenom.

Propast grupe kitolovaca 1836. uzbudila je zemlju i u Donjem Domu je često bilo postavljeno pitanje o tom udesu. Zahtijevalo se da se zakonski naredi kitolovcima da na svoje ekspedicije ponesu više goriva i namirnica. No, sve je to već bilo kasno, jer je kitolovna flota u jesen 1836. ponovno već plovila u Daviesovu tjesnacu. I kob se ponovila! Šest od tih brodova, SWAN iz Hulla, DEE iz Aberdeena, THOMAS i ADVICE iz Dundee te još jednom NORFOLK iz Berwicka i GRENVILLE BAY iz Newcastle zarobio je led. Njihove su posade brojile ukupno 250 ljudi.

Vijesti o ovoj ponovljenoj katastrofi ponukale su Admiraliitet da raspiše nagradu od 300 funti svakom brodu koji pomogne spašavanju, a još 500 funti za svaku spašenu posadu te daljnjih 1000 funti za svaki brod koji bude oslobođen iz leda.

Tri od zaleđenih kitolovaca, DEE, NORFOLK i GRENVILLE BAY uspjeli su u ožujku 1837. da se sami izvuku iz ledenog zagrljaja. Stigli su kući idući mjesec donoseći uzbudljive vijesti: oni su bili okovani ledom koji je mjestimice imao debljinu od 4,5 metra! Glad, skorbut i nepogode ponovno su vršili pomor među posadom pa je tako DEE izgubio 24 čovjeka dok je bio zarobljen ledom i još 21 na povratku, NORFOLK je imao 7 mrtvih u ledu i 9 na povratku, a GRENVILLE BAY je imao 3 mrtva na mjestu zaleđenja te 17 na putu u domovinu. DEE je sam, dakle, imao više mrtvih, nego oba ostala kitolovca zajedno. Od ukupnog broja njegove posade, tj. 60 ljudi, preživjelo ih je samo 15 i to stoga što na povratku nije sreo nikakav brod koji bi mu dao hrane.

Četvrti brod koji se uspio osloboditi bio je ADVICE koga je u luku Sligo 13. lipnja iste godine doteglo čamac. Od 49 članova njegove posade i 10 mornara s THOMAS-a, samo ih je 7 preostalo da ispriča svoje patnje. I ovi su preživjeli samo zato što ih je na povratku sreo jedan brod koji im je dao hranu i gorivo te svoja dva mornara da im pomognu pri plovidbi.

Oba ova nesretna broda zajedno su izgubila 83 člana posade.

Posljednji se oslobodio SWAN. Bio je teško oštećen i kući je doplovio u pratnji DUNCOMBE-a, izgubivši 18 članova posade. Tako je od ukupno 250 pomoraca na tim kitolovcima ovu avanturu životom platilo 140 ljudi. Ostali preživjeli nosili su posljedice čitav život. Oni su bili posljednji »memento« na kitolovnu flotu koja je pretrpjela teške trenutke tridesetih godina prošlog stoljeća od kojih se nikad više nije oporavila.

Ta je tragedija, u stvari, predstavljala početak kraja nekad cvatuće privredne grane u Britaniji — kitolova.